

En kraftprestasjon om rasetenkningens historie

Jon Røyne Kyllingstad

Rase: en vitenskapshistorie

Oslo: Cappelen Damm, 2023

420 s.

ISBN 978-82-02-25478-0

Michael 2023; 20: 408–10.

Jon Røyne Kyllingstad har allerede fått mye – og velfortjent – skryt for sin monumentale *Rase: en vitenskapshistorie*. Kyllingstad har på ulike måter arbeidet med temaet helt siden hans hovedoppgave i historie fra 2001, en oppgave som siden ble omarbeidet og utgitt som *Kortskaller og langskaller. Fysisk antropologi i Norge og striden om det nordiske herremennesket* (Oslo: Novus, 2004). Årets bok er den foreløpige kulminasjonen av et forskerliv viet spørsmål knyttet til rase, særlig til fremveksten av den fysiske antropologi. Og gjennomgående imponerer Kyllingstad med sin oversikt og innsikt i de mange og interessante eksemplene han behandler i denne boken.

En bok utgitt i 2023 om rasevitenskapens historie, kan selvsagt ikke unngå å bli lest politisk. Politisk ville den for så vidt ha vært uansett utgivelsestidspunkt, men forfatteren er i forordet selv tydelig på at det nettopp var den økende oppmerksomheten rundt «fortidas og nåtidas rasisme og raseideer» (s. 10) som fikk ham til å fullføre bokprosjektet som opprinnelig ble påbegynt rundt 2007.

Boken rammes da også tydelig inn som et antirasistisk prosjekt med dels nær identiske passasjer i bokens begynnelse og slutt (se eksempelvis s. 17

og 339). Kyllingstad er så vidt innom mange av begrepene som preger nåtidens debatter, så som avkolonisering, rasialisering, kritisk raseteori, hvithetsstudier og nyrasisme, men det er ikke i behandlingen av slike spørsmål at Kyllingstads bok bringer leseren nye innsikter.

Det gjør forfatteren derimot når han forfølger det som fremstår som bokens hovedproblemstilling, nemlig hvordan «visse ideer om rase oppnådde status som vitenskap, hvordan slike vitenskapelig legitimerede raseideer påvirket samfunnet og hvordan rasevitenskapen ble påvirket av forhold i samfunnet» (s. 18). Boken har et internasjonalt utsyn, men handler først og fremst om Norge. I et kronologisk forløp introduseres vi for fremveksten av den «moderne rasetenkningen» på 1700-tallet gjennom arbeidene til berømtheter som Carl von Linné, Johan Friedrich Blumenbach og Immanuel Kant, men vi blir også kjent med en tenker som Anton Amo, opprinnelig fra dagens Ghana. Den internasjonale utviklingen fungerer fint som et preludium til det jeg leser som bokens hoveddel.

I kapitlene 3–7 er det raseforskningen i Norge og rasetenkningens rolle i norsk historisk utvikling og norsk historieskrivning, som står i sentrum. For denne leser er det de mange interessante aktørene og tekstene som her diskuteres av Kyllingstad, som er bokens fremste verdi. Mangt er kjent fra før, men ved å sammenstille og forfølge norske historikere, biologer, arkeologer, fysiske antropologer og andre vitenskapsutøveres arbeid over et langt tidsrom og med henblikk på rasetenkningen hos dem, lykkes Kyllingstad å tegne et dels nytt og inspirerende blikk på deler av norsk historie.

Gjennomgående skal Kyllingstad ha ros for å vise frem det store meningsmangfoldet og den sterke meningsbrytningen som hele tiden foregår mellom sine aktører. Rasevitenskapen og rasetenkningens historie er ikke enkel og likefrem hvor en «tidsånd» ytrer seg i hver enkelt aktørs tenkning. De mange debattene rundt «norskhet» og konstruksjonsarbeidet av «nordmannen» er særlig interessante, og fremfor alt avgrensningen av det norske mot det samiske. Her oppstår også – gjentatte ganger – en historiens ironi. De i våre øyne mest progressive og minst rasistiske vitenskapsutøverne – altså dem som anså samene for rasemessig på høyde med nordmenn – endte opp som de ivrigste forkjemperne for fornorskingspolitikken. De som betraktet samene som en inferior rase, mente naturlig nok at samene fra naturens side ikke kunne «siviliseres», og derfor hadde en «fornorsking» ingen hensikt.

Bokens behandling av tiden etter andre verdenskrig byr også på interessante partier, men det tydelige narrative glipper for leseren her. Heller enn de store og informative debattene fra 1800-tallet og 1900-tallets første halvdel, blir det mer av at Kyllingstad etterspør rester av rasemessig tenkning og i tillegg redegjør for dagens forskningsstatus i «genomets æra».

Omtalen av innvandring, nye minoriteter, urfolksaktivisme, relasjonen mellom rase og etnisitet, den nye antirasismen og strukturell rasisme, blir også så kortfattet at den reiser flere spørsmål enn den besvarer.

Kyllingstad har uansett levert en kraftprestasjon av en bok som vil bli uomgjengelig for alle dem som i fremtiden vil ytre seg om rasevitenskapens og rasetenkningens historie i Norge. Kan hende vil den også inspirere historikere i sin alminnelighet til å inkludere og utforske hvordan rasetenkningen har virket i norsk historie.

Morten Hammerborg
morten.hammerborg@hvl.no

Morten Hammerborg er professor i historie ved Høgskulen på Vestlandet.